

УДК 343.13

Д.М. Толпиго, прокурор прокуратури
Київського району м. Одеси, юрист 2 класу, здобувач
Національний університет «Одеська юридична академія»
кафедра криміналістики, Фонтанська дор., 23, Одеса, 65009, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОБСТЕЖЕННЯ ПУБЛІЧНО НЕДОСТУПНИХ МІСЦЬ, ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

У статті проведено дослідження основ та особливостей обстеження публічно недоступних місць, житла та іншого володіння особи як самостійної негласної слідчої (розшукової) дії у кримінальному провадженні. Також з'ясовано фактичні та юридичні підстави проведення обстеження публічно недоступних місць, житла та іншого володіння особи.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, публічно недоступні місця, уповноважені оперативні підрозділи.

Постановка проблеми. Більшість злочинів вчиняється таємно, злочинці ретельно маскують свою діяльність, зростає кількість латентних злочинів. Гласними слідчими діями не завжди можливо встановити осіб, причетних до вчинення злочинів та довести їх вину. Саме тому єдиним джерелом доказової інформації є матеріали негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Зазначена негласна слідча (розшукова) дія обмежує конституційні права громадян, для її виконання необхідно дотримуватись ряду спеціальних вимог та мати міцні знання кримінального процесуального права і практики його застосування [1, с.34].

Конституція України гарантує кожному право знати свої права й обов'язки (стаття 57), які не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (стаття 64) [10]. Ці та інші конституційні права й свободи людини гарантуються і забезпечуються особі під час кримінального провадження, під час якого застосовують заходи кримінально-процесуального примусу.

Однією з гарантій забезпечення прав і законних інтересів людини у кримінальному провадженні є чітка та недвозначна процесуальна регламентація діяльності суб'єктів кримінального процесу з метою дотримання процесуальної форми під час проведення слідчих (розшукових) й інших процесуальних дій.

Натомість наявність колізій у кримінальному провадженні України спричиняє появу суперечностей у правовому регулюванні кримінально-процесуальних відносин і розбіжностей у теорії кримінального процесуального права та практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. Зазначене стосується деяких аспектів провадження негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.

Злиття у системі слідчих дій гласних та негласних методів здобуття інформації про підготовлювані та вчинені злочини, при одночасному посиленні конституційних гарантій прав і свобод особи, є ефективним інструментом протидії злочинності, що слугуватиме вирішенню завдань кримінального судочинства у масштабах усієї країни та виступатиме запорукою високого рівня правопорядку в державі [2, с. 15-23].

Законодавча регламентація порядку проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи є недосконалою, оскільки чітко не визначено тактику встановлення та зняття технічних засобів аудіо-, відео контролю особи відповідно цій негласній слідчій (розшуковій) дії, що призводить насамперед до відсутності врегульованого законом порядку виконання такої дії уповноваженим суб'єктом кримінально-процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти інституту цієї слідчої дії досліджували як вітчизняні криміналісти та процесуалісти, так і науковці країн СНД:

Ю. П. Аленін, Р. С. Белкін, О. О. Бондаренко, В. В. Вапнярчук, В. І. Галаган, Ю. М. Грошевий, Н. С. Карпов, Є. Д. Лук'янчиков, В. І. Маринів, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, Ю. Г. Торбін, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило, та ін. Їх роботи мають важливе значення для розробки тактики обстеження публічно недоступних місць, житла та іншого володіння особи у кримінальному провадженні.

Указані обставини у своїй сукупності визначають актуальність теми статті, що і зумовило вибір її для дослідження.

Мета дослідження полягає в тому, щоб розробити процесуальні й тактичні основи проведення обстеження публічно недоступних місць, житла та іншого володіння особи в сучасних умовах кримінального провадження України.

Об'єкт дослідження – кримінальні процесуальні правовідносини, що виникають під час проведення обстеження публічно недоступних місць, житла та іншого володіння особи у кримінальному провадженні України.

Предмет дослідження – обстеження публічно недоступних місць, житла та іншого володіння особи в системі негласних слідчих (розшукових) дій.

Виклад основного матеріалу. Правовою підставою, здійснення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами органів внутрішніх справ, є письмове доручення слідчого, або прокурора в кримінальному провадженні. У цьому випадку, на час проведення зазначених дій, працівник оперативного підрозділу набуває повноважень слідчого. Звертаємо увагу, що працівники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (стаття 41 КПК України) [3].

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи закон відносить до негласних слідчих (розшукових) дій відомості про факт та методи проведення яких, за винятком випадків, передбачених КПК України, не підлягають розголошенню.

Зазначена негласна слідча дія проводиться: по – перше, у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб.; по-друге, тільки у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів; по-третє, на підставі ухвали слідчого судді у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Під слідчим суддею тут слід розуміти осіб, зазначених у ст. 247 КПК України, тобто розгляд клопотань про обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи повинен здійснювати голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Проводити обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України.

При цьому КПК України (ч. 2 ст. 233) під житлом особи розуміє будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Наприклад, у цьому сенсі, до житла можна віднести: 1) особистий будинок з усіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку; 2) будь-яке житлове приміщення, незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання (будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната в квартирі тощо); 3) будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але пристосовані для тимчасового проживання (дача, садовий будинок тощо).

Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом (слідчі ізолятори, ізолятори тимчасового тримання, приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку відбуттям покарання тощо). Під іншим володінням особи розуміються транспортні засоби, земельні ділянки, гаражі, магазини, кафе, бари, їдальні, ресторани, майстерні, заводи, фабрики, офіси інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення, які знаходяться у володінні особи, тобто такі об'єкти (природного походження та штучно створені), які за своїми властивостями дають змогу туди проникнути і зберегти або приховати певні предмети (речі, цінності).

Публічно недоступним є місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб. Приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку відбуттям покарання, затримання, взяттям під варту тощо), мають статус публічно доступних.

Під «проникненням» слід розуміти вторгнення в закрите чи незакрите (незамкнене) приміщення або житло. Воно може здійснюватись як з подоланням перешкод (замків, закритих дверей, вікон, люків та ін.), так і без цього, наприклад з використанням того, що особи (особа) залишили приміщення (житло) незакритим, без охорони. «Проникнення» може бути здійснене також за допомогою різних технічних пристроїв і засобів, тобто, коли бажаний результат досягається без входження у відповідне приміщення [5].

Клопотання слідчого про надання дозволу на проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії повинно бути узгоджено з прокурором.

Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання протягом шести годин з моменту його отримання. Розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала клопотання.

У клопотанні слідчого обов'язково зазначаються:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- 2) короткий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;
- 3) правова кваліфікація злочину із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України;
- 4) відомості про особу (осіб) і місце щодо яких необхідно провести обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;
- 5) обставини, що дають підстави для проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;
- 6) обґрунтування строку проведення негласної слідчої (розшукової) дії;
- 7) обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в іншій спосіб;
- 8) обґрунтування можливості отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили [11].

До клопотання слідчого, прокурора додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Рішення про обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи повинно бути постановлено слідчим суддею в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 КПК України. У такому рішенні обов'язково зазначається строк її проведення, який може бути продовжений слідчим суддею у порядку, передбаченому статтею 249 КПК України.

За загальним правилом строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не може перевищувати два місяці.

Якщо слідчий, прокурор вважає, що проведення негласної слідчої (розшукової) дії слід продовжити, то слідчий за погодженням з прокурором або прокурор має право звернутися

до слідчого судді з клопотанням про постановлення ухвали згідно з вимогами статті 248 КПК України.

Під час негласного обстеження допускаються фотографування, копіювання, позначка виявлених об'єктів за допомогою спеціальних хімічних речовин, встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи. Вилучення або заміна виявлених під час обстеження зразків (предметів) для дослідження допускається у виняткових випадках з дозволу керівника дії. Застосування технічних засобів під час проведення обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи є вимушеним захисним заходом суспільства і держави в боротьбі зі злочинністю. Межі повноважень суб'єктів застосування спеціальної техніки і проведення технічних заходів суворо регламентуються законами України. Проведення технічних заходів із застосуванням спеціальної техніки є істотним обмеженням прав і свобод людини, що має винятковий і тимчасовий характер, потребує спеціальної нормативно-правової регламентації [6; 7; 8; 9].

До участі в обстеженні слід залучати фахівців, які мають навички відшукання відповідних слідів, фіксації обстановки, встановлення хімічних пасток, технічних засобів аудіо- та відеоконтролю тощо. Результати діяльності фахівця докладно фіксують у довідках, актах, які складають після закінчення обстеження, з точним визначенням технічних характеристик застосованих і запроваджених технічних засобів фіксації інформації. Оперативних працівників, які залучаються до обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, всебічно інструктують як з технічних та організаційних аспектів його проведення, так і з питань дотримання конспірації при його здійсненні.

Отримавши дозвіл суду на здійснення обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, слідчий (за дорученням оперативний працівник) і оперативно-технічний підрозділ у разі потреби вивчають підходи до об'єкта, де планується обстеження, системи та типи захисних пристроїв, обирають підстави для проникнення в приміщення, з'ясовують інші необхідні дані, визначають тактику зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії.

В процесі обстеження проводиться огляд приміщень, будинків, ділянок місцевості та об'єктів, розташованих на них. Обстеження як огляд полягає у візуальному, слуховому і запаховому вивченні обстановки у відвідуваному об'єкті з метою виявлення, вилучення і дослідження предметів, які мають причинний зв'язок з обставинами вчинення злочинів, підозрюваними тощо. Наприклад: Виконуючи доручення слідчого, оперативний працівник за згодою власника відвідав магазин, з якого постійно вчинялись крадіжки, і встановив «хімічні пастки» на визначених речах, одна з яких через декілька днів була викрадена. За слідами, які залишилися на руках і одязі підозрюваного, дана особа була встановлена і затримана [1, с.39-40].

Отже, при обстеженні визначених місць слідчий (за дорученням оперативний працівник) може вивчити розташування приміщень, дверей, меблів, наявність тих чи інших предметів, що може мати значення при наступній оцінці ситуації та прийнятті процесуальних чи управлінських рішень.

У відповідності з ч.1 ст. 252 КПК України фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження. За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки.

Протокол про проведення зазначеної дії з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту її припинення передаються прокуророві. Прокурор вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні. Особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження. Конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового

розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Відповідне повідомлення про факт і результати обстеження повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня його припинення, але не пізніше дня звернення до суду з обвинувальним актом. Відомості про факт і методи проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, осіб, які його проводили, а також інформація, отримана в результаті проведення, не підлягають розголошенню особами, яким це стало відомо в результаті відкриття матеріалів іншій стороні в порядку, передбаченому статтею 290 КПК України. Якщо протоколи про проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи містять інформацію щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб, захисник, а також інші особи, які мають право на ознайомлення з протоколами, попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації про інших осіб. Виготовлення копій протоколів про проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи та додатків до них забороняється.

Особи, які проводили обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки. Допит цих осіб може відбуватися із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом.

Висновки. Таким чином, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи – це негласна слідча (розшукова) дія, проводити яку має право слідчий або за його дорученням працівник оперативного підрозділу, суть якої полягає в огляді визначених об'єктів, у тому числі з використанням технічних засобів, шляхом таємного проникнення, на підставі ухвали слідчого судді, з метою збирання (виявлення і фіксації) інформації, значимої для забезпечення кримінального судочинства, безпеки суспільства і держави. Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи має винятковий характер, оскільки обмежує конституційні права громадян. Такий захід здійснюється винятково у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Конституція України гарантує кожному громадянину недоторканність житла, невтручання у його особисте і сімейне життя. Забороняється збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди. Не допускається незаконне проникнення в публічно недоступні місця, житло чи інше володіння особи. Закон робить із цих правил винятки в інтересах національної безпеки, боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку, захисту прав і свобод інших людей.

Отримані внаслідок провадження негласних слідчих (розшукових) дій відомості можуть стати доказами у кримінальному провадженні винятково за рішенням суду на стадії судового розгляду, після попередньої їх перевірки та оцінки прокурором.

Список літератури

1. Негласні слідчі (розшукові) дії : курс лекцій / Д. Й. Никифорчук, С. І. Ніколаюк, В. В. Поливода [та ін.] ; за заг. ред. Д. Й. Никифорчука. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 124 с.
2. Скулиш Є. Д. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України / Є. Д. Скулиш // Вісник Нац. акад. прокуратури України. – К., 2012. – № 2. – С. 15-23.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстиніан, 2012. – 765 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, 11-12, 13. – Ст. 88.
5. Алгоритм дій працівників ОВС при підготовці та проведенні негласних слідчих (розшукових) дій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibl.com.ua/pravo/5492/index.html?page=22>
6. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – С. 303.
7. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358.
8. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.

9. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
10. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. з наст. змін. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
11. Про затвердження порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів від 26.09.2007 р. № 1169. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP071169.html

Стаття надійшла 20.04.2015 р.

Д.М. Толпыго, прокурор прокуратури
Киевского района г. Одессы, юрист 2 класса, соискатель
Национальный университет «Одесская юридическая академия»
кафедра криминалистики, Фонтанская дор., 23, Одесса, 65009, Украина

ОСОБЕННОСТИ ОБСЛЕДОВАНИЯ ПУБЛИЧНО НЕДОСТУПНЫХ МЕСТ, ЖИЛИЩА ИЛИ ИНОГО ВЛАДЕНИЯ ЛИЦА

Резюме

В статье проведено исследование основ и особенностей обследования публично недоступных мест, жилья и другого владения лица как самостоятельного негласного следственного (розыскного) действия в уголовном производстве. Также выяснены фактические и юридические основания проведения обследования публично недоступных мест, жилья и другого владения лица.

Ключевые слова: негласные следственные (розыскные) действия, публично недоступные места, уполномоченные оперативные подразделения.

D.M. Tolpygo, Attorney Prosecutor's Office
Kiev district of Odessa, a lawyer Class 2, Applicant
National University «Odessa Law Academy»
the Department of Criminalistics
Fontanska doroga str., 23, Odessa, 65009, Ukraine

FEATURES SURVEY PUBLIC INACCESSIBLE PLACES, HOME OR OTHER PROPERTY OF A PERSON

Summary

The paper investigates the basics and features of the survey of publicly inaccessible places, housing and other possessions of a person as an independent covert investigative action in criminal proceedings. The factual and legal bases of the survey of publicly inaccessible places, housing and other possessions of a person are clarified.

Key words: unspoken investigation (investigative) actions publicly inaccessible places authorized by the operational units.